

PhDr. Jozef Tóth

Reflexia k téme: Identita človeka v súčasnej spoločnosti

V tejto reflexii sa orientujem na základnú a titulnú tému týchto Akademických dní: Identita človeka v súčasnej spoločnosti, pretože integruje v sebe aj jednotlivé referáty, ktoré tu odzneli.

Identita je totožnosť, úplná zhodnosť. Aby sme mohli použiť či aplikovať tento pojem, musíme mať model, vzor, originál. Len porovnaním niečoho s niečím môžeme vysloviť tvrdenie, že niečo s niečím je totožné alebo odlišné.

Hovoríme, že človek je psycho-fyzická jednota, animal ratiionale. Jeho biologicko-fyziologická stránka je funkčným princípom, vlastným aj iným živočíchom, ktorý je podmienený internou zákonitosťou. A práve táto interná zákonitosť, jej superúčelný a organický model je zárukou jeho telesnej identity. Narušenie tejto funkčnosti je stavom ohrozenia tohoto biologicko-fyziologického princípu. Táto skutočnosť je oblasťou živočícha – animal.

Rozumnosť má však povahu duchovnú. A tu stojíme pred obrovskou oblasťou, pred duchovným svetom človeka a pýtame sa, či nejaký model, originál, nejaký projekt, ktorý by nás oprávňoval hovoriť o identite človeka, čiže o jeho pravosti.

Činnosť človeka (integrálneho, s telom i dušou) vytvára obrovské okruhy: kultúru i barbarstvo, morálku i nemorálnosť, dobro i zlo, spravodlivosť i nespravodlivosť, hnev a nenávisť, svet poznania, svet tvorivý a svet deštruktívny. Tu sa človek prejavuje jednak ako koruna tvorstva, jednak ako deštruktér tvorstva. A hneď si aj pripomeňme, že človek vie perfektne posúdiť tieto stavy a nikdy nepovie, že sú identické.

V dejinách ľudstva vždy boli nejaké normy, predpisy, zákony, ktoré sa pokúšali zaručiť „ľudský“ život pre človeka. Tieto normy však boli často protirečivé, a tým sa dostávame do sfér filozofických škôl, do rôznych náboženstiev. Jednotný model v praxi neexistuje, ani sa ho nedá vybudovať.

Dejiny nám verifikovali množstvo systémov, ktoré ničili identitu človeka. Neopierali sa totiž o správne a pravé poznanie človeka ako tvora, fine finaliter zameraného na osobné šťastie, v ktorom sa napĺňa svet fyzický i duchovný, a ktorý vymedzuje hranice ľudskej slobode.

Sloboda totiž nemôže prekročiť hranice sebazáchovy. Slobodný čin, nič nerešpektujúci, je činom samovražedným a sloboda popierajúca vlastné bytie je zvrátenosťou.

Otázka slobody však súvisí s otázkou dobra. Ľudské poznanie je zamerané na dosiahnutie niečoho. To niečo pri dosahovaní voláme dobrom, i keď objektívne nemusí byť vždy dobrom. Proces poznávania, chcenia a zavŕšenie vlastnením je

zákonom živej bytosti a predovšetkým človeka. Tento cieľ sa však nedosahuje prostredníctvom absolútnej slobody, ale slobody vymedzenej podľa interného modelu, spoločného všetkým ľuďom. Mohli by sme ho nazvať: interným autoregulačným princípom. Len jeho zachovaním sa zachováva identita človeka. Jeho narúšanie, blokovanie, deformácia plodia torzá človeka. Vzor a jeho permanentné pôsobenie však ostáva, ako ostáva stavba vesmíru pri rozbíjaní atómov. To, čo ostáva tajomstvom, je schopnosť človeka nerešpektovať činnosť tohto princípu. Toto rozhodnutie by sme mohli nazvať pseudoslobodou, pretože nie všetko, čo je možné, je aj dobré.

Vieme, že z dejinného hľadiska sa množstvo návodov a projektov neosvedčilo. Odkiaľ však berieme poznanie, že nie je dovolené: zabiť, falošne svedčiť, kraďnúť, luhať, podvádzať a pod.? Vieme, že tým narúšame akýsi poriadok, poriadok vesmírny. Toto poznanie dedukujeme práve zo zakódovaného interného princípu autoregulácie. Dejinné, ale i rodinné či spoločenské kolapsy vznikajú práve pre porušovanie tohto nakódovaného modelu.

V kresťanskej filozofii a teológii sa zdôrazňuje osobný charakter nakódovania tohto programu. Dáva sa prioritá Tvorcovi pred dielom, príčine pred účinkom. Je to elementárna a axiomatická téza. Einstein ju vyjadril slovami: „Vo vesmíre konštatujem osobnú silu.“

Iba u človeka ako u živočícha hovoríme o morálnych, či nemorálnych činoch, o rešpektovaní či nerešpektovaní zákona, a aby sme doplnili predmet ľudských ašpirácií a smerovania, iba u človeka nachádzame orientáciu na svet, presahujúcu zmyslovú oblasť.

Človek je však nositeľom dvoch neúplných podstát: duše i tela, je jedinec-individum, osoba. Jeho identita v kresťanskom, ale aj v najhumánnejšom chápaní sa overuje v prototyp, ktorý sa v knihe kníh nazýva: imago Dei, obraz Boží. Tento prototyp síce môžeme nazvať biblickým, ale jeho objektívnu, pravú podstatu si môžeme overiť v praktickom životnom premietnutí, a to v ktoromkoľvek dejinnom období.

V tomto prototyp je model človeka dimenzovaný na 2 oblasti: prirodzenú a nadprirodzenú, čiže transcendentálnu. To je celý človek. Rozbíjanie tejto jednoty je rozbíjaním aj identity človeka. Iba v transcedencii sa zavŕši aj prirodzená maximálna.

Táto jednota musí byť centrom aj morálneho života človeka. Niet vo vesmíre, ani v človeku samostatných vyčlenených okruhov, ako niet samostatne existujúcich údob človeka. Je iba celý človek a transcedencia patrí rovnako k jednote a k zavŕšeniu človeka ako tvora. Človek je súčasťou vesmíru.

Spomínanú naprogramovanosť poznajú všetky veľké kultúry a náboženstvá a aplikujú ju nielen na vesmír, ale aj na človeka a morálku. Ranný hinduizmus napr. hovorí o nej ako o „harmónii kozmického poriadku, morálnych cností a chrámových ceremoniálov“. Čínske učenie tao zdôrazňuje: „Je to príroda, je to cesta, dráha. Je to

spôsob, ako sa pohybuje vesmír... rovnako je to cesta, ktorou by sa mal uberať človek, a tak napodobňovať tento kozmický a nadkozmičký pohyb tým, že, že každý svoj pohyb riadi podľa tohto veľkého vzoru.“ (C.S.Lewis, cit. Joseph kard. Ratzinger: Nádeje pro Evropu? Scriptum, Praha 1993, str.18)

Nikto sa sám nestvoril, ani svoj obraz. Identický a pravý človek je vtedy, ak žije podľa obrazu, podľa prototypu, ktorého scenár je tak v sfére morálnej, kultúrnej, sociálnej a všeludskej vôbec. Len tak môžeme hovoriť o univerzálnej platnosti zákona všeludských práv a slobôd a o nezadržateľnom smerovaní človeka k absolútnemu dobru!

Kresťanstvo proklamuje dva základné prepisy spomínaného modelu: Dekalóg a Evanjelium ako syntézu sveta prirodzeného a nadprirodzeného, lebo iba tieto dva svety v človeku robia človeka celým človekom, nie torzom, alebo ako to povedal veľký búrlivák a svätec sv. Augustín: „Homo est quedammodo omniad“ (Človek je čímisi všetkým.) Je skratkou vesmíru, mikrokozmos.

A na záver: Známkou identity človeka je vo vlastnosti: dobrý. O tomto človeku hovorí opäť sv. Augustín dobrý človek je slobodný, i keď je otrokom, zlý je otrokom, i keď kraľuje.“